

Monografija o slovenščini

Marko Jesenšek: *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika*.
Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2021 (Zora, 145). 348 str.

Tokratna znanstvena monografija *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika* prof. dr. Marka Jesenška v devetnajstih poglavjih obravnava različne postaje v razvoju slovenskega jezika, ki so posredno ali neposredno vplivale na oblikovanje stanja, v kakršnem je naš jezik danes.

Za zgradbeni okvir razmišljanj o slovenskem jeziku si je avtor monografije *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika* izbral Toporišičevo periodizacijo zgodovine slovenskega jezika; spomnil je na prvi strnjen prikaz zgodovine slovenskega jezika za radijsko oddajo Jezikovni pogovori Jožeta Toporišiča. V tej monografiji so še z drugih vidikov opisane in dopolnjene glavne smeri razvoja slovenskega jezika od protestantizma do 20. stoletja, sicer prvič zastavljene v ciklu desetih radijskih predavanj (1964–65).

Z vsebinskega vidika pa gre za avtorski pogled na nekatere pomembne mejnike v razvoju slovenskega jezika, ki jih je avtor predstavil in problemsko-kritično opisal v posameznih razpravah (objavljenih v domačih in tujih revijah). Avtorjev strnjeni komentar te monografske pregledne predstavitve je: »Nič v jeziku se ne zgodi čez noč, tudi današnji anglizatorji (žal, tudi v univerzitetnem prostoru) imajo prednike v nemškutarjih, (novo)iliristih, jugoslovenarjih ... Kdo ve, kdo jih bo nasledil v prihodnosti? Zato je pomembno, da poznamo take jezikovne zablode in razumemo pozitivni razvoj jezika, ki usmerja naše (so)bivanje v alpsko-panonskem jezikovnem prostoru; torej mnenje, da je vse, kar prihaja iz osredja, »pravilno«, sprejemljivo in splošno-slovensko, to, kar ponuja slovensko jezikovno obrobje, pa je narečno in za »splošni slovenski knjižni jezik« nesprijemljivo, danes ne velja več. Primic je na začetku 19. stoletja preroško spodbujal in napovedoval poenotenje slovenske knjižne norme; Kopitar je kranjščinu postavil na zemljevid svetovnih jezikov z znanstveno slovnico (že v 16. stoletju pa je bila kranjščina med prvimi jeziki na svetu, v katerega je bilo prevedeno Sveto pismo, in osmi evropskimi jezik, ki je bil popisan v slovnici); Miklošič, največji jezikoslovec in veleum 19. stoletja, je slovenski jezik vedno postavljal na prvo mesto med slovanskimi jeziki; Bleiweis je v Novicah preiščeno usmerjal »črkarsko pravdo« in oblikovanje novoslovenščine; Slomšek je teološko utemeljil slovenski jezik kot »božji dar« in nas obvezal, da se do svojega jezika vedno in povsod odgovorno obnašamo; Gutsman, Jarnik, Einspiler, Dajnko, Murko, Muršec, Ravnikar, Kocijančič, Podreka, Küzmič, Košič, Kardoš, Borovnjak, Ivanocy, Svetec, Janežič, Levstik v zrelem obdobju, Cankar, pomlad narodov, béseada, čitalnice, tabori, Majniška deklaracija, slovenska državotvornost ..., to je zgodba slovenskega jezika in slovenske samostojnosti – moramo jo poznati in razumeti, saj se bomo tudi tako lažje upirali vsakokratnim zablodam in lažnim prerokom, ki poskušajo zabarantati slovenski jezik.« Npr. politična izjava, znana kot Majniška deklaracija, je še danes lahko sinonim za borbo pri uveljavljanju tudi slovenskega jezika. V tem času je takorekoč velikanski Cankarjev vpliv na oblikovanje knjižne slovenščine, tako v literarnovednem kot v jezikovnem in političnem smislu. Nekaj desetletij pozneje, po drugi vojni, se tudi pri nas udejanjajo zametki novih evropskih in hkrati svetovnih jezikoslovnih smeri; posebej velja izpostaviti vpliv Praškega lingvističnega krožka na razvoj slovenskega jezikoslovja. V zadnjem poglavju je izpostavljeno Toporišičevo upravičeno visoko mnenje o Pleteršnikovi slovaropisni vlogi pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika, kar je vodilo do osnovanja danes že tradicionalnih Pleteršnikovih dni v Pišecah, ki jih po Toporišiču v današnjem času organizira avtor te monografije.

Prek opisov in komentiranja najrazličnejših dejavnikov, tj. tvorcev in okoliščin, ki so oblikovali današnjo slovenščino, nam avtor pripoveduje zgodbo o slovenskem jeziku, ki nam pomaga razumevati vlogo slovenščine in njen pomen pri nastajanju slovenske državitvornosti in nas prepričuje, da »nas brez jezika ni«. Torej, če poznamo svojo jezikovno preteklost, razumemo sedanost in znamo načrtovati tudi svojo (jezikovno) prihodnost.

Torej, tu in zdaj so avtorjeve posamezne razprave, napisane v različnih obdobjih preučevanja, zbrane ter času primerno aktualizirano dopolnjene in ustrezno tematsko koherentno povezane v monografijo o družbenem in sistemskem razvoju slovenščine. Skozi celotno obravnavo se preletata tako sistemskost kot družbenost slovenskega jezika, delovanje domačih jezikoslovcev in pomembnejši vplivi tujih jezikoslovcev. Katere evropske smeri so najbolj zaznamovale slovensko jezikoslovje in jezik, in kako dolgo, in seveda koliko intenzivno so nas zaznamovale. Avtorju je uspelo prek analize posameznih družbenih pojavov in jezikovnega delovanja vidnih posameznikov združiti dovolj pomembne družbenojezikovne poudarke, ki očrtajo jezikovni in jezikoslovni kontinuum slovenščine skozi obdobja. Hkrati prepričujejo, zakaj in kako je slovenski jezik sčasoma uspel vzpostaviti svojo polnofunkcijsko družbenost, ki ga je navsezadnje pripeljala tudi med evropske uradne jezike. Od tu naprej je treba ta enakovredni in enakopravni status slovenščine stalno razvijati, in ves čas se nam že potrjuje, da pri jeziku ne gre za ohranjanje, ampak za stalni razvoj. Za to pa je treba poleg znanja imeti tudi voljo, in tako ustvarjalni kot strokovni pogum. Le tako bo polna družbenost slovenščine (términ »družbenost« je povzet po J. Toporišiču) živila še naprej.

Monografijo odlikuje tudi natančno dokumentiranje stvarnih podatkov, s katerimi skuša avtor dovolj prepričljivo utemeljevati (vsaj) nekatere svoje teze; odraz tega je bogat popis bibliografskih enot. Poudariti tudi velja, da so predstavljene vsebine napisane v tekoči, nezapleteni slovenščini. To pa je pomemben pogoj, da po sicer znanstveni monografiji ne bodo posegali le domači in tuji strokovnjaki, temveč je dostopna tudi drugim uporabnikom oz. kar najširšemu krogu uporabnikov.

Ob vseh preglednih predstavitev in problemskih razvojnih obravnavah določenih jezikovnih pojavov, ki jih avtor pospremi tudi z zgodovinskimi in družbeno angažiranimi komentarji, vsebina te monografije vsaj posredno (malo tudi že neposredno) nagovarja, da slovensko diahrono jezikoslovje še vedno pogrša znanstveno zgodovinsko slovnico slovenskega jezika, ki bi sistematično in na enem mestu predstavila razvoj glasoslovja, oblikoslovja in skladnje ter besedje slovenskega jezika. To delo je vsekakor dobra spodbuda tudi za to, saj ponuja dobre vsebinske poudarke, zlasti pa pregledno in tudi kritično komentira tista (naj)odločilnejša dogajanja za slovenščino, ki so bila navadno jezikoslovna in jezikovnopolična hkrati.

Delo je izšlo v še enem ne preveč prijaznem obdobju, zato vsem nam, še zlasti pa stanovskim sodobnikom, postavlja tudi ogledalo za zdaj in naprej: kje smo trenutno, kako je treba delovati naprej in kako nam pri tem v marsičem lahko pomagajo delovanja prehodnikov.

Andreja Žele

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani;
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
andreja.zele@ff.uni-lj.si

Slavistična revija 71/1 (2023): 109–110

DOI 10.57589/srl.v71i1.4097

Tip 1.19